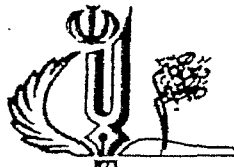

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٣٢١٢ - ٢ - ٩٢٤٢

دانشگاه کشاورزی

دانشکده کشاورزی

گروه اقتصاد کشاورزی

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته مدیریت کشاورزی گرایش مدیریت مزرعه

عنوان

سنجش پایداری عملیات کشاورزی و عوامل مؤثر بر آن در شهرستان جیرفت

(مطالعه موردی محصولات: پیاز، سیب زمینی و گوجه فرنگی)

استاد راهنما

دکتر باب اله حیاتی

اساتید مشاور

دکتر سید داود حسینی نسب

دکتر شاپور ظریفیان

دکتر احسانت دهن علی برون
تسهیل کننده

پژوهشگر

۱۳۸۸/۱۱/۲۰

محسن عادل ساردوئی

آذر ماه ۱۳۸۸

۱۳۲۱۱۲

پاسکزاری:

پاس یکران خداوند را که توفیق انجام پایان نامه حاضر را فراهم نمود.
بر خود واجب و وظیفه می دانم تا از تمام کسانی که طی سال های تحصیل آرزوهای من را شکر و قدردانی کنم.
از استاد ارجمند جناب آقای دکتر باب اله حیاتی که زحمت راهنمایی پایان نامه را بر عهده داشته اند و در طی انجام مراحل پایان نامه مرا یاری نموده اند صمیمانه شکر می نمایم.
از اساتید گرامی جناب آقای دکتر شاپور ظریفیان و جناب آقای دکتر سید داود حسینی نسب که زحمت مشاوره پایان نامه را بر عهده داشته اند و در تهیه پایان نامه از مشاورت و پیشنهادهای آنها بهره گرفته ام تقدیر و شکر می نمایم.
از استاد محترم و گرامی جناب آقای دکتر رسول محمد رضایی که زحمت داوری پایان نامه را بر عهده داشته اند، صمیمانه قدردانی می نمایم.
مراتب سپاس و قدردانی خود را خدمت اساتید گروه که در طول مدت تحصیل افتخار آموختن در محضرشان را داشته ام، تقدیم می نمایم.
همچنین از تمامی دوستانی که در بهر شمر رسیدن این پایان نامه مرا همراهی نموده اند شکر و قدردانی می کنم.
در خانم از مادر، خواهران و برادران عزیزم که در مراحل مختلف زندگی و تحصیل بهواره پشتیبانم بوده اند، یاد می کنم و صمیمانه ترین سپاس های خود را خدمت شان عرض می نمایم.

تقدیم بہ روح بلند

پدم

و

محمد رضا

نام خانوادگی دانشجو: عادل ساردوئی	نام: محسن
عنوان پایان نامه: سنجش پایداری عملیات کشاورزی و عوامل مؤثر بر آن در شهرستان جیرفت (مطالعه موردی محصولات: پیاز، سیب زمینی و گوجه فرنگی)	
استاد راهنما: دکتر باب اله حیاتی استادان مشاور: دکتر شاپور ظریفیان - دکتر سید داود حسینی نسب	
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته: مدیریت کشاورزی
گرایش: مدیریت مزرعه	دانشگاه: دانشگاه تبریز
تاریخ فارغ التحصیلی: آذر ۱۳۸۸	دانشکده: کشاورزی
	تعداد صفحه: ۹۰
کلید واژه‌ها: پایداری عملیات کشاورزی، پیاز، تجزیه واریانس چند متغیره، جیرفت، سیب زمینی، گوجه فرنگی، مدل خطی - لگاریتمی	
چکیده:	
<p>در دهه‌های اخیر با مصرف بیشتر نهاده‌ها در بخش کشاورزی شاهد رشد تولیدات کشاورزی در دنیا بوده ایم، اما مشکلات بوجود آمده در اثر عدم توجه به مسائل زیست محیطی و خطرات مصرف بیش از حد مواد شیمیایی بر سلامتی انسان یک نگرانی برای مردم و سیاست گذاران به وجود آورده است. لذا کشاورزی پایدار به عنوان کلید رهایی از مشکلات بوجود آمده مطرح شده است. به سبب اهمیت بخش کشاورزی در اقتصاد شهرستان جیرفت و اهمیت پیاز، سیب زمینی و گوجه فرنگی در امنیت غذایی جامعه تحقیق حاضر در سال زراعی ۱۳۸۸-۱۳۸۷ با هدف سنجش پایداری عملیات کشاورزی و عوامل مؤثر بر آن در شهرستان جیرفت، صورت پذیرفته است. به منظور جمع آوری اطلاعات مورد نیاز تعداد ۱۹۷ پرسش نامه از کشاورزان پیاز، سیب زمینی و گوجه فرنگی کار شهرستان جیرفت با روش نمونه گیری تصادفی طبقه‌ای نسبی تکمیل گردید. نتایج سنجش پایداری عملیات کشاورزی در محصولات مورد مطالعه نشان داد ۵۳/۲ درصد کل نمونه‌های مورد مطالعه میانگین امتیاز شاخص پایداری عملیات کشاورزی شان کمتر از میانگین و ۴۷/۷ نیز بالاتر از میانگین می‌باشد. نتایج نشان داد که پایداری عملیات</p>	

کشاورزی مزارع سیب زمینی نسبت به دو محصول دیگر در وضعیت بدتری قرار دارد. همچنین نتایج مقایسه میانگین نشان داد که پایداری محصولات مختلف از نظر عملیات گوناگون متفاوت می‌باشد. نتایج مدل رگرسیونی برآورد شده نشان داد که متغیرهای سطح سواد، دانش کشاورزی پایدار، تعداد نیروی کار خانوادگی، مشارکت اجتماعی، مالکیت خصوصی و نظام دام-زراعت بر پایداری عملیات کشاورزی مزارع مورد مطالعه تأثیر مثبت معنی دار و میزان سطح زیر کشت اثر منفی معنی دار دارد. بر اساس نتایج تحقیق پیشنهاد می‌شود از سوی مسئولان کشاورزی منطقه، در راستای بهبود وضع پایداری عملیات کشاورزی اقداماتی از قبیل برگزاری کلاس‌های ترویجی متناسب با سطح سواد کشاورزان به منظور افزایش آگاهی کشاورزان نسبت به کشاورزی پایدار و مزایای آن، اتخاذ سیاست‌های تشویقی به منظور افزایش سطح مشارکت کشاورزان، شناسایی و تشویق مزارع نمونه به لحاظ پایداری عملیات کشاورزی صورت پذیرد.

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات تحقیق

۱-۱ مقدمه.....	۱
۱-۲ بیان مساله.....	۲
۱-۳ ضرورت و اهمیت موضوع.....	۴
۱-۴ اهداف تحقیق.....	۵
۱-۵ فرضیه‌های تحقیق.....	۶
۱-۶ محدودیت‌های تحقیق.....	۷

فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه تحقیق

۱-۲ مبانی نظری.....	۸
۱-۲-۱ مفهوم پایداری.....	۸
۱-۲-۲ سابقه بحث پایداری.....	۸
۱-۲-۳ مفهوم توسعه پایدار.....	۹
۱-۲-۴ مفاهیم و جنبه‌های کشاورزی پایدار.....	۱۱
۱-۲-۵ روند شکل‌گیری و تحولات کشاورزی پایدار.....	۱۵
۱-۲-۶ اندازه‌گیری پایداری سیستم‌های کشاورزی.....	۱۷
۱-۲-۷ مبنای انتخاب شاخص‌های ارزیابی پایداری.....	۱۹
۱-۲-۸ روش‌شناسی ارزیابی پایداری کشاورزی.....	۲۱
۲-۲ پیشینه تحقیق.....	۲۹
۱-۲-۲ مطالعات خارجی.....	۲۹
۲-۲-۲ مطالعات داخلی.....	۳۳
۳-۲ جمع‌بندی فصل.....	۳۶

فصل سوم: مواد و روش‌ها

۳۸	۱-۳ مقدمه.....
۳۸	۲-۳ وضعیت شهرستان جیرفت.....
۳۸	۱-۲-۳ مشخصات تاریخی و جغرافیایی شهرستان جیرفت.....
۳۹	۲-۲-۳ وضعیت کشاورزی.....
۴۰	۳-۳ روش تحقیق.....
۴۰	۴-۳ اندازه گیری پایداری عملیات کشاورزی.....
۴۵	۵-۳ جامعه آماری.....
۴۶	۶-۳ حجم نمونه و روش نمونه گیری.....
۴۷	۱-۶-۳ حجم نمونه مورد نیاز برای کشاورزان سیب زمینی کار.....
۴۸	۲-۶-۳ حجم نمونه مورد نیاز برای کشاورزان پیاز کار.....
۴۸	۳-۶-۳ حجم نمونه مورد نیاز برای کشاورزان گوجه فرنگی کار.....
۴۹	۷-۳ ابزار تحقیق.....
۴۹	۱-۷-۳ روایی ابزار اندازه‌گیری.....
۵۰	۲-۷-۳ قابلیت پایایی ابزار اندازه‌گیری.....
۵۱	۸-۳ معرفی مدل رگرسیونی.....
۵۴	۹-۳ تجزیه و تحلیل اطلاعات.....

فصل چهارم: نتایج و بحث

۵۵	۱-۴ مقدمه.....
۵۵	۲-۴ نتایج توصیفی.....
۵۵	۱-۲-۴ نتایج توصیفی متغیرهای مستقل کمی نمونه‌های مورد مطالعه.....
۵۸	۲-۲-۴ نتایج توصیفی متغیرهای رتبه‌ای نمونه‌های مورد مطالعه.....
۶۰	۳-۲-۴ نتایج توصیفی متغیرهای کیفی نمونه‌های مورد مطالعه.....

۶۱.....	۴-۲-۴ عملیات کشاورزی به کار برده شده در محصولات مختلف.....
۶۳.....	۴-۲-۵ طبقه بندی پایداری عملیات کشاورزی.....
۶۵.....	۴-۳-۳ نتایج تحلیلی.....
۶۵.....	۴-۳-۱ مقایسه امتیاز پایداری ۵ عملیات مختلف در سبزیجات مورد مطالعه.....
۷۱.....	۴-۳-۲ عوامل موثر بر پایداری عملیات کشاورزی مزارع.....
۷۴.....	۴-۳-۳ مقایسه عملکرد طبقات مختلف پایداری.....

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات

۷۷.....	۵-۱ نتیجه گیری.....
۷۹.....	۵-۲ پیشنهادها.....
۸۲.....	فهرست منابع مورد استفاده.....

فهرست جداول

- جدول ۱-۲: تعیین پایداری بر اساس نهاده‌ها و ستاده‌ها..... ۲۳
- جدول ۲-۲: شاخص‌های پیشنهادی برای سنجش پایداری کشاورزی..... ۲۵
- جدول ۳-۲: شاخص پیشنهادی نامبیر و همکاران به منظور سنجش پایداری مزارع چین..... ۲۷
- جدول ۴-۲: شاخص‌های به کار برده در سنجش پایداری..... ۲۹
- جدول ۱-۳: سطح زیر کشت و عملکرد برخی از محصولات کشاورزی شهرستان جیرفت..... ۴۰
- جدول ۲-۳: عملیات کشاورزی مورد بررسی در شاخص سنجش پایداری..... ۴۱
- جدول ۳-۳: نحوه امتیازدهی عملیات کشاورزی بر اساس پایداری آنها..... ۴۳
- جدول ۴-۳: مقدار سطح زیر کشت، تولید و عملکرد محصولات مورد مطالعه در شهرستان جیرفت..... ۴۷
- جدول ۵-۳: توزیع فراوانی کشاورزان هر یک از مراکز خدمات شهرستان جیرفت..... ۴۷
- جدول ۶-۳: حجم نمونه مورد نیاز برآورد شده برای هر یک از مراکز خدمات شهرستان جیرفت..... ۴۹
- جدول ۷-۳: ضریب آلفای کرونباخ برای هر یک از بخش‌های پرسشنامه..... ۵۱
- جدول ۱-۴: نتایج توصیفی متغیرهای مهم در نمونه‌های مورد مطالعه شهرستان جیرفت..... ۵۶
- جدول ۲-۴: دانش کشاورزی پایدار کشاورزان پیاز، سیب زمینی و گوجه فرنگی شهرستان جیرفت..... ۵۸
- جدول ۳-۴: سطح منزلت اجتماعی کشاورزان پیاز، سیب زمینی و گوجه فرنگی شهرستان جیرفت..... ۵۹
- جدول ۴-۴: سطح مشارکت اجتماعی کشاورزان پیاز، سیب زمینی و گوجه فرنگی شهرستان جیرفت..... ۵۹
- جدول ۵-۴: نتایج توصیفی متغیرهای کیفی نمونه‌های مورد مطالعه در شهرستان جیرفت..... ۶۱
- جدول ۶-۴: توزیع فراوانی عملیات کشاورزی انجام شده توسط سیب زمینی، پیاز و گوجه فرنگی کاران شهرستان جیرفت..... ۶۳
- جدول ۷-۴: پایداری عملیات کشاورزی در مزارع پیاز، سیب زمینی و گوجه فرنگی شهرستان جیرفت..... ۶۴
- جدول ۸-۴: نتایج آزمون‌های تجزیه واریانس چند متغیره..... ۶۶
- جدول ۹-۴: نتایج آزمون تجزیه واریانس چند متغیره برای عملیات کشاورزی در محصولات مورد مطالعه..... ۶۷
- جدول ۱۰-۴: نتایج آزمون مقایسه میانگین محصولات مورد مطالعه در عملیات مورد مطالعه..... ۶۸
- جدول ۱۱-۴: نتایج مقایسه امتیاز پایداری محصولات مختلف از نظر منبع بذر..... ۶۹
- جدول ۱۲-۴: نتایج مدل رگرسیونی برآورد شده برای سنجش عوامل موثر بر شاخص پایداری کشاورزی..... ۷۲
- جدول ۱۳-۴: مقایسه عملکرد طبقات مختلف پایداری در مزارع پیاز، سیب زمینی و گوجه فرنگی شهرستان جیرفت..... ۷۶

فهرست شکل‌ها و نمودارها

- شکل ۱-۲: روند تغییرات پایداری سیستم های مزرعه..... ۲۲
- شکل ۱-۳: نقشه شهرستان جیرفت ۳۹
- نمودار ۱-۲: عوامل مؤثر بر پایداری عملیات کشاورزی..... ۳۷
- نمودار ۱-۳: دامنه امتیاز پایداری هر یک از ۵ عملیات کشاورزی..... ۴۴
- نمودار ۲-۳: نمودار آمیبی سهم هر یک از پنج عملیات در شاخص طراحی شده ۴۴
- نمودار ۱-۴: نمودار آمیبی مقایسه امتیاز ۳ محصول از ۵ عملیات کشاورزی مورد مطالعه..... ۷۰
- نمودار ۲-۴: مقایسه طبقات مختلف پایداری از نظر میانگین عملکرد در واحد سطح ۷۵

فصل اول:
کلیات تحقیق

۱-۱ مقدمه

بشر از ابتدای خلقت خود بنا به نیاز فیزیولوژیک خود به تولید محصولات کشاورزی پرداخته است. با رشد و توسعه جوامع بشری در عرصه‌های مختلف شاهد رشد جمعیت جهان به طور چشمگیری بوده تا جایی که نگرانی‌هایی در مورد تأمین غذای این جمعیت رو به رشد به وجود آمده بود. این امر منجر شد تا توماس مالتوس نظریه معروف خود را بیان نمود که نگران کننده به نظر می‌رسید وی معتقد بود که جمعیت کره زمین با تصاعد هندسی افزایش می‌یابد و این در حالی است که رشد تولید غذا با تصاعد حسابی افزایش می‌یابد. با پیشرفت علوم مختلف و وقوع انقلاب سبز در سال ۱۹۸۰ می‌توان بیان نمود که نظریه جنجالی مالتوس نقض شده است و امید بشر برای تأمین غذای مورد نیاز خود افزایش یافت. تا جایی که عملکرد گندم از ۰/۹ تن در هکتار در آغاز قرن بیستم به ۲/۶ تن در هکتار در اواخر قرن بیستم افزایش یافت. بنا به گزارش آسودو و آرایوخو، مقدار زمینی که ده هزار سال پیش غذای یک نفر را تأمین می‌نموده است، امروزه غذای مورد نیاز ۳۰۰۰ نفر را برآورد می‌کند (کامکار و مهدوی دامغانی، ۱۳۸۷). اما به رغم همه پیشرفت‌های بشر در تولید محصولات کشاورزی به نظر می‌رسد که کشت بوم‌های رایج قادر به تأمین غذای مورد نیاز بشر نیستند تا جایی که هنوز مهم‌ترین چالش پیش روی بشر امروز تأمین غذای مورد نیاز خود می‌باشد (کریمی و حیاتی، ۱۳۷۷). برآوردهای سال‌های اخیر نشان می‌دهد که ۷۹۰ میلیون نفر از جمعیت کره زمین به غذای کافی دسترسی ندارند که از این جمعیت، ۳۱ درصد در شرق و جنوب شرق آسیا، ۳۱ درصد در جنوب آسیا، ۲۱ درصد در منطقه زیر صحرا در آفریقا، ۸ درصد در منطقه آمریکای لاتین و کارائیب و ۵ درصد در شمال آفریقا و خاور نزدیک قرار دارند (پرتی و همکاران، ۲۰۰۳). این مسائل در حالی است که به سبب اعمال فشار بیش از حد به منابع طبیعی و به کار بردن غیر علمی نهاده‌ها، شاهد پیامدهای نامطلوب اکولوژیک، اقتصادی و اجتماعی در سطح جوامع هستیم. لذا عدم مدیریت صحیح منابع منجر به وجود آمدن مشکلات زیادی برای بشر امروز گردیده است. بنابراین به منظور رها یافتن از بحران‌های به وجود آمده بایستی مدیریت کشت بوم‌های رایج مورد بازنگری قرار گیرد

و سامانه جدیدی طراحی گردد که هدف آن پایداری درازمدت در عین حفظ سطح تولید در کوتاه مدت باشد (سنانایاک^۱، ۱۹۹۱).

۲-۱ بیان مسئله

در دهه‌های گذشته با افزایش استفاده از بذره‌های پربازده، کودهای شیمیایی، آفت‌کش‌ها و آب به همراه هزینه‌های بالای تولید، عملکرد محصولات کشاورزی در گوشه و کنار دنیا به طور چشمگیری افزایش یافته است. سیستم‌های تک‌کشتی فشرده طی سالهای اخیر منجر به افزایش آفات و بیماری‌ها در مزارع شده است. این امر منجر به افزایش وابستگی به مصرف نهاده‌های تجدیدناپذیر در بخش کشاورزی گردیده است که این اثرات جانبی منفی در نهایت به عدم کارایی اقتصادی واحد های تولید کشاورزی و تخریب و نابودی محیط زیست منجر شده است (غلام و گوپال^۲، ۲۰۰۳). استفاده بیش از حد و غیرمعمول از موادشیمیایی در کشاورزی، موجب آلودگی آب‌ها، کاهش تنوع ژنتیکی و تنزل کیفیت خاک شده است (سنانایاک، ۱۹۹۱). مصرف بیش از اندازه مواد شیمیایی در کشاورزی طی سالهای اخیر مشکلاتی را همچنین در ارتباط با سلامتی بشر بوجود آورده است. به گونه‌ای که مواد سمی حاصل از محصولات کشاورزی وارد زنجیره غذایی انسان شده است. افزایش اثرات منفی مصرف مواد شیمیایی در کشاورزی مرسوم روی سلامتی انسان و جانوران، نگرانی‌هایی را درباره پایداری سیستم‌های رایج در بلند مدت بوجود آورده است (غلام و گوپال، ۲۰۰۳).

تخمین زده شده است که ۲۰-۳۰ میلیون هکتار از زمین‌های زراعی دنیا به طور کامل تخریب شده‌اند. همچنین ۸۰-۹۰ میلیون هکتار از زمین‌ها نیز در معرض خطر تخریب می‌باشند (تیزدل^۳، ۱۹۹۶). تخریب خاک و کاهش حاصلخیزی خاک در بلند مدت اثر منفی معنی‌دار بالقوه‌ای در اقتصاد رفاه دارد. به گونه‌ای که آثار ناشی از فرسایش و کاهش کیفیت خاک در بلندمدت موجب کاهش رشد اقتصاد هر کشوری می‌شود (حیاتی و همکاران، ۱۳۸۵). به دلیل این پی‌آمدها، توجه جدی سازمان‌های بین‌المللی به سوی رعایت کشاورزی پایدار برای حفظ منابع طبیعی و محیط زیست افزایش یافته است.

1- Senanayake
2- Golam and Gopal
3- Tisdell

امروزه انسان نیازمند دستیابی به نظام‌هایی است که ضمن برخورداری از پویایی اقتصادی، بتواند موجب بهبود وضعیت محیط زیست و استفاده بهینه از منابع موجود شده و همچنین در تامین نیازهای غذایی انسان و در ارتقاء کیفیت زندگی جوامع بشری نقش به سزایی داشته باشد. در چنین نظام‌هایی نهاده‌هایی مانند: سموم دفع آفات و کودهای شیمیایی به مقدار اندک استفاده می‌شود و از مصرف بی‌رویه ادوات کشاورزی پرهیز می‌شود. در این راستا متخصصان کشاورزی همواره در پی یافتن راه‌هایی هستند که ضمن تامین منافع مالی کشاورزان و مقبولیت اجتماعی، بتوانند زمینه‌های لازم جهت کاهش وابستگی به نهاده‌های بیرونی را فراهم نمایند (فرانسیس و همکاران^۱، ۱۹۹۰). به منظور مدیریت زیست محیطی بهتر در بخش کشاورزی صرف توجه به ابزارهای زیست محیطی نمی‌تواند به تنهایی کارا باشد و به منظور دستیابی به این هدف همچنین بایستی به خصوصیات اجتماعی، اقتصادی کشاورزان نیز توجه اساسی نمود. یک مفهوم کلی که در برگرفته همه این تعاریف باشد، به عنوان کشاورزی پایدار مطرح می‌شود (تیلور و همکاران^۲، ۱۹۹۳).

نظام کشاورزی پایدار در واقع یک نظام سودمند، مستمر و متکی بر حفظ منابع طبیعی می‌باشد. این شیوه کشاورزی، اقتصادی ترین و در عین حال سودمند ترین نحوه استفاده از انرژی‌های طبیعی و تبدیل آن به محصولات کشاورزی، بدون تخریب کیفیت خاک و کیفیت محیط زیست را توصیه می‌کند. این روش کشاورزی دیدگاهی فراتر از اقتصاد تولید دارد به طوریکه در آن همبستگی بین اقتصاد تولید، ثبات اکولوژیک و کیفیت زیست محیطی به صورت جامع نگریسته می‌شود (کرمی، ۱۳۷۸).

در این راستا، در برنامه‌های دوم، سوم و چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و همچنین سند چشم انداز بیست ساله بر ضرورت توجه به اصول توسعه و کشاورزی پایدار به طور جدی تاکید شده است، تا جایی که در برنامه توسعه چهارم حفاظت از محیط زیست در فرایند رشد و توسعه اقتصادی، اساس توسعه پایدار محسوب شده است و بر اساس آن، مفهوم کشاورزی پایدار دستیابی به حداکثر ظرفیت باروری و تولیدی مستمر با حفاظت از منابع پایه به ویژه آب و خاک در کشاورزی تعریف شده است. اگر چه در این زمینه برنامه‌ریزی و

1- Francis et al

2- Teylor et al

اقداماتی، هر چند اندک توسط دولت و مسئولین در جهت کاهش مصرف سموم، کود شیمیایی و رعایت تناوب‌های زراعی صورت گرفته است، اما به منظور اطمینان از این اقدامات، ارزیابی کمی پایداری عملیات کشاورزی، شناخت ابعاد تأثیر گذار روی پایداری از اهمیت خاصی برخوردار بوده و می‌توان از نتایج آن در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌ها استفاده کرد. نتایج تحقیقات داخلی (کریمی، ۱۳۷۸ و صدیقی و روستا، ۱۳۸۲) نشان می‌دهد که پایداری واحدهای بهره‌بردار در سطح کشور در وضعیت مناسبی نیست به گونه‌ای که بیشتر تمرکز کشاورزان بر تولید و مصرف نهاده‌ها می‌باشد که این می‌تواند خطری جدی برای کشاورزی کشور در بلند مدت باشد.

همچنین اظهارات مسئولین مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان جیرفت نشان می‌دهد که مصرف مواد شیمیایی در کشاورزی منطقه طی سالهای اخیر به طور چشمگیری رشد داشته است. با توجه به اهمیت بخش کشاورزی در اقتصاد شهرستان جیرفت و وابستگی بیش از ۸۰۰۰۰ نفر از جمعیت شهرستان به تولیدات بخش کشاورزی و نظر به قطب بودن منطقه در تولید سبزیجات و جالیزی‌ها و از سوی دیگر اهمیت زیاد این محصولات در تأمین امنیت غذایی مردم، توجه به پایدار نمودن عملیات کشاورزی این محصولات در جهت تداوم توانایی تولید مزارع شهرستان و حفظ محیط زیست و کاهش اثرات منفی آن بر سلامتی افراد جامعه امری ضروری است.

۳-۱ ضرورت و اهمیت موضوع

امروزه توجه به کشاورزی پایدار بیش از پیش ضرورت پیدا کرده است. تاکنون مطالعات و پژوهش‌های فراوانی در زمینه علوم کشاورزی در جهان صورت پذیرفته است. پیدایش ارقام جدید، ساختن انواع ماشین آلات و ادوات کشاورزی و سنتز انواع سموم شیمیایی، کودهای شیمیایی و هورمون‌های گیاهی از جمله این موارد می‌باشند. تمامی این تحقیقات به منظور بهبود بخش کشاورزی و افزایش تولید و ایجاد تسهیلات و کارایی در روند تولید انجام گرفته است. از طرف دیگر عدم توجه به ارج نهادن و مطالعه علوم رفتاری و اجتماعی در بخش کشاورزی موجب شده که بسیاری از نتایج پژوهش‌ها و یافته‌هایی که در زمینه کشاورزی به دست آمده است، عملاً توسط کشاورزان به کار گرفته نشود، و یا اینکه به نحو غیر صحیح به کار گرفته شود که نتایج آن بروز عوارض جانبی و مشکلاتی در زمینه کاربرد تکنولوژی در بخش کشاورزی است (حیاتی، ۱۳۷۴). بعلاوه عدم پرداختن به بحث‌های پایداری سیستم‌های زراعی منجر به عدم اطلاع و آگاهی از این

مهم گردیده و این امر سبب شده است تا مسئولان کشاورزی نیز کمتر در تصمیم گیری‌های مدیریتی خود این مسئله را مورد توجه قرار دهند. رایگی و همکاران^۱، (۲۰۰۱) به نقل از رینینگ و ویگرینگ^۲ می‌نویسند: "تعریف عملیاتی و شاخص سازی یک پیش نیاز مهم برای کاربرد پایداری در تصمیم سازی سیاستی می‌باشند و توسعه شاخص‌ها یک ابزار سودمند برای عملیاتی کردن کشاورزی پایدار می‌باشد". بنابراین بدون اطلاع از وضعیت پایداری مزارع، سیاست گذاری در زمینه پایداری در سطح مزارع امری بی‌فایده می‌باشد. بدون شک اولین گام ضروری در زمینه رشد پایداری کشاورزی، سنجش پایداری عملیات صورت پذیرفته در سطح مزارع می‌باشد، تا بر اساس آن نسبت به برنامه-ریزی فعالیتهای پایداری، در راستای اصلاح فعالیتهای کشاورزان توسط مسئولان ذی‌ربط اقدام لازم صورت پذیرد.

۱-۴ اهداف تحقیق

این تحقیق دارای اهداف کلی و جزئی می‌باشد که عبارتند از:

اهداف کلی:

سنجش پایداری عملیات کشاورزی و عوامل مؤثر بر آن در سطح مزارع سبزیجات شهرستان جیرفت.

اهداف جزئی:

- ۱- تدوین شاخصی جهت سنجش پایداری عملیات کشاورزی.
- ۲- مشخص کردن ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی کشاورزان منطقه مورد مطالعه.
- ۳- سنجش سطح دانش کشاورزی پایدار کشاورزان
- ۴- تعیین وضعیت تولید، سطح زیر کشت و عملکرد محصولات در منطقه مورد مطالعه.
- ۵- مقایسه پایداری عملیات کشاورزی در بین محصولات مورد مطالعه.
- ۶- مقایسه میزان عملکرد در هکتار بین مزارع با میزان پایداری مختلف در محصولات مورد مطالعه.

1- Rigby et al

2- Rining and Wigring

۵-۱ فرضیه‌های تحقیق

در این تحقیق در قالب رابطه بین متغیرهای مستقل و وابسته فرضیه‌هایی در نظر گرفته شده است که عبارتند از:

۱. بین سن کشاورزان و میزان پایداری عملیات کشاورزی محصولات مورد مطالعه رابطه وجود دارد.
۲. بین سابقه کشاورزان در تولید محصولات مورد مطالعه و میزان پایداری عملیات کشاورزی مزارع رابطه وجود دارد.
۳. بین سطح سواد کشاورزان و میزان پایداری عملیات کشاورزی محصولات مورد مطالعه رابطه وجود دارد.
۴. بین تعداد نیروی کار خانوادگی کشاورزان و میزان پایداری عملیات کشاورزی محصولات مورد مطالعه رابطه وجود دارد.
۵. بین دانش کشاورزی پایدار کشاورزان و میزان پایداری عملیات کشاورزی محصولات مورد مطالعه رابطه وجود دارد.
۶. بین نوع مالکیت زمین‌های زراعی کشاورزان و میزان پایداری عملیات کشاورزی محصولات مورد مطالعه رابطه وجود دارد.
۷. بین نوع نظام زراعی کشاورزان و میزان پایداری عملیات کشاورزی محصولات مورد مطالعه رابطه وجود دارد.
۸. بین داشتن شغل غیر کشاورزی، کشاورز و میزان پایداری عملیات کشاورزی محصولات مورد مطالعه رابطه وجود دارد.
۹. بین شرکت در کلاس‌های ترویجی کشاورزان و میزان پایداری عملیات کشاورزی محصولات مورد مطالعه رابطه وجود دارد.
۱۰. بین میزان تماس با مروج و میزان پایداری عملیات کشاورزی محصولات مورد مطالعه رابطه وجود دارد.

۱۱. بین میزان مشارکت اجتماعی کشاورزان و میزان پایداری عملیات کشاورزی محصولات مورد مطالعه رابطه وجود دارد.
۱۲. بین منزلت اجتماعی کشاورزان و میزان پایداری عملیات کشاورزی محصولات مورد مطالعه رابطه وجود دارد.
۱۳. بین درآمد ماهیانه کشاورزان و میزان پایداری عملیات کشاورزی محصولات مورد مطالعه رابطه وجود دارد.
۱۴. بین سطح زیر کشت و میزان پایداری عملیات کشاورزی محصولات مورد مطالعه رابطه وجود دارد.
۱۵. میانگین شاخص پایداری عملیات کشاورزی پیاز، سیب زمینی و گوجه فرنگی کاران شهرستان جیرفت یکسان نمی‌باشد.
۱۶. میانگین عملکرد مزارع با میزان شاخص پایداری متفاوت یکسان نمی‌باشد.

۱-۶ محدودیت‌های تحقیق

در مراحل انجام تحقیق با محدودیت‌هایی مواجه بوده‌ایم. قبل از هر چیز باید توجه داشت که مبحث پایداری یک مفهوم بلند مدت می‌باشد، لذا از آنجایی که با محدودیت زمانی در انجام تحقیق مواجه هستیم سعی شده است تا پایداری عملیات کشاورزی مزارع سبزیجات شهرستان جیرفت بر اساس اطلاعات یک ساله سنجیده شود. همچنین می‌توان به محدودیت مالی تحقیق در انجام آزمایش‌های مورد نیاز اشاره نمود.

فصل دوم:

مبانی نظری و پیشینه تحقیق